

BIRÓ A. ZOLTÁN – SÁROSI-BLÁGA ÁGNES
ÓVODAPEDAGÓGUSOK KISEBBSÉGI
KÖRNYEZETBEN. ÉRTELMEZÉSEK,
MAGATARTÁSOK ÉS SAJÁTOSságOK
EGY ERDÉLY SZINTŰ ADATFELVÉTEL
EREDMÉNYEI ALAPJÁN

Tanulmányunk a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízásából készített kutatás¹ eredményei alapján az óvodapedagógusok válaszaiból készített adatbázis eredményeiről kínál tájékoztatást – a kutatás általános jellegű ismertetése mellett – két kisebb témakör vonatkozásában. A kérdőíves adatfelvételre 2017–2018 között került sor a közel 11 ezres nagyságrendű, romániai magyar pedagógustársadalomban. A kutatás során összesen 6075 pedagógus válaszolt a kérdőívre, amelyből 1196 óvodapedagógus. Az adatfelvétel célja az volt, hogy általános képet alkossunk a romániai magyar pedagógustársadalomról. Kiindulópontunk az volt, hogy a kisebbségi helyzetből adódóan az oktatási rendszernek és a pedagógusi szerepnek olyan sajátos többlettartalma van, amelynek gyakorlati megvalósulása alapvetően függ a pedagógusok szerep- és helyzetértelmezésétől. Az adatfelvétel lehetőséget kínált arra, hogy feltérképezzük a romániai magyar óvodapedagógusok viszonyulását és interpretációját olyan kulcsfontosságú témakörökben, mint a pályaválasztás, az intézmény nemzeti/nemzetiségi és lokális funkciói, a társadalmi megítélés, a képzés és önképzés, a pedagógus szakmai munkáját korlátozó tényezők, a felsőfokú pedagógusképzés megítélése.

Bevezetésként néhány szempontot szeretnénk megfogalmazni azzal kapcsolatban, hogy kisebbségi társadalomban miért fontos és aktuális feladat a pedagógusok kutatása, illetve

1 Pedagógusok a romániai magyar oktatásban (2017). A kutatást a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízása alapján a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja végezte. A kutatás eredményei alapján eddig megjelent publikációk: Biró A. Zoltán – Sárosi-Blága Ágnes: A pedagóguspályával kapcsolatos viszonyulásmódok elemzése a Hargita megyei pedagógustársadalom példáján. *Pro Scientia Ruralis*, 2017. 2 (3–4). 65–78.; Sárosi-Blága Ágnes: Az iskolák helyi pozicionálási feltételei a Kovászna megyei pedagógusok viszonyulásmódjai alapján. *Pro Scientia Ruralis*, 2017. 2 (2). 99–109.; Sárosi-Blága Ágnes: A vezetés mint fejlesztési lehetőség és eszköz. *Pro Scientia Ruralis*, 2018. 3 (1). 43–51. A kutatási program első eredményeiből folyamatosan bővülő tematikus összeállítás a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének honlapján olvasható: www.rmpsz.ro

az ezzel a témakörrel kapcsolatos szakmai eredmények szélesebb körű megjelenítése. Kisebbségi közegben a saját közösséghez tartozó iskolarendszerhez (és ezen belül az óvodai képzéshez) kapcsolódó szakmai vagy szakpolitikai tematizációk két témakörnek adnak prioritást. Egyfelől a statisztikai kimutatásoknak, amelyek a kisebbségi intézményhálózatra, a pedagógusellátottságra, a beiskolázási keretekre, illetve a képzésben résztvevők létszámára vonatkoznak. Másfelől pedig a kisebbségi oktatás állami szinten biztosított jogi kereteivel, adminisztratív és anyagi feltételeivel, illetve működtetésével kapcsolatos megközelítéseknek. Mindkét megközelítés a kisebbségi oktatásnak az állami rendszeren belüli helyzetével (jogi, intézményi, személyi keretrendszerének védelmével vagy alakulásával) foglalkozik, ugyanakkor az ilyen tematizációk közfigyelmet és politikai hasznot generálnak. Fontosságukhoz nem fér kétség, de a kisebbségi oktatás tartalmi kérdéseivel – jellegüknél fogva – nem foglalkoznak. A tartalmi kérdéseket illetően pedig két témakör kerül alkalmanként napirendre, a magyar nyelvű tananyagok biztosításának kérdése, illetve a szakemberképzés és továbbképzés. Ezek a megközelítések a kisebbségi oktatást egészsként, rendszerként kezelik. Nem mellékes kérdés annak körbejárása, hogy mindezekon túlmenően van-e szakmai indoka, szakmai értelme a kisebbségi oktatás egységes, saját hálózatként, „rendszerként” való kezelésének (kutatás, szakmai értelmezés, fejlesztési tervezés, fejlesztési programok)? A kérdésfelvetés jogossága mellett szól az is, hogy a jogi-adminisztratív és szakmai képviselőnek van intézményes képviselete, de olyan kisebbségi intézményi struktúra nincsen, amelynek erőforrása, szakmai-adminisztratív autoritása lenne a kisebbségi intézményi hálózat egészének működését illetően. Ha ez így van, akkor nyilván megfogalmazható olyan álláspont is, hogy a kisebbségi oktatás működésére irányuló kutatásoknak (a szélesebb körben érvényesítendő önreflexió növelésén kívül, ami korántsem mellékes tényező) nincsen közvetlen hasznosíthatósága.

Kutatási eredményeinkre alapozva (az óvodapedagógusok körében végzett adatfelvétel eredményei alapján pedig még nagyobb hangsúllyal) amellet kívánunk érvelni, hogy a kisebbségi oktatási hálózat egészsként (rendszerként) való kezelése szükséges és fontos szakmai munka. Az óvodapedagógusok szakmai felkészültségének és hozzáállásának kérdése általában fontos, ez adódik részben az óvodások életkorából, részben a pedagógusi munka összetett jellegéből. Ugyanakkor az óvodapedagógusi szerep mai változásai kihívást és lehetőséget egyaránt jelentenek. A gyermekek felügyelete és nevelése mellett egyre több funkcióval egészül ki ez a munkakör, egyre inkább úgy jelenik meg, mint a családi nevelés

komplementer formája.² Az óvodapedagógusi munka szolgáltatói szerepének előtérbe kerülése³ azt eredményezi, hogy az óvodai munka egyre nagyobb mértékben és egyre több szálon kapcsolódik ahhoz a szűkebb-tágabb társadalmi-kulturális környezethez, amelyben az adott intézmény működik. A tartalmi-funkcionális átfedések nyomán a nevelő intézmény (ez esetben az óvoda) működésében egyre fokozódó mértékben a számára adott közvetlen társadalmi közeg részévé válik. Kisebbségi társadalom esetében ez azt jelenti, hogy az oktatási intézmény működését nem csupán általános jellegű, sajátos életkori csoporthoz kötődő pedagógiai feladatként kell értelmezni, hanem oly módon is, hogy az óvodai nevelés folyamata az adott kisebbségi társadalmi-kulturális közeg működésének a része, legyen szó a kisebbségi társadalom egészéről, vagy annak térségi, illetve lokális léptékű entitásairól. Ez a szerkezeti/funkcionális összekapcsolódás a rendszerszintű kutatást, a szakmai és nyilvános tematizációt, illetve a tervezési/fejlesztési szakmai munkát egyaránt indokolttá teszi.

Kisebbségi közösségben működő intézmények esetében mindez azt jelenti, hogy a foglalkozások anyagába pluszként beépülnek azok az oktatási-nevelési tevékenységek és tartalmak, amelyek – az országos léptékben kidolgozott oktatási-nevelési keretrendszer előírásainak teljesítése mellett – a kisebbségi/nemzeti hovatartozás másságából adódnak. A szakmai elkötelezettségnek ez a duális jellege indokolja a kisebbségi intézményi hálózat rendszerként való kezelését a kutatás, szakmai értelmezés, fejlesztési tervezés szintjén abban az esetben is, ha ezekhez a szakmai munkákhoz az adekvát intézményi háttér nem áll rendelkezésre. Ez a kettős, tartalmában és módszertanában komplementer szakmai feladatcsomag (országos, normatív és kisebbségi) jól kimutatható abban, ahogyan a pedagógusok saját szakmai feladatkörüket értelmezik, de a kisebbségi társadalmi-kulturális közeghez való tartozásból társadalmi elvárás is adódik arra vonatkozóan, hogy az óvodapedagógus munkája összekapcsolódjon a családok és a helyi közösség működésével.

A fentiekben jelzett érvelést erősíthetik azok az európai léptékű szakmai megközelítések is (indikátorok, lásd: OECD 2013, 2014)⁴, amelyek a kisgyerekkori nevelés kapcsán a családok és a közösségek elkötelezettségét az öt legfontosabb mutató közé sorolják. A kisebbségi oktatás rendszerként való kezelésében hathatós ösztönzést jelentett az elmúlt években az a magyarországi kormányzati programsorozat, amely évente más és más kép-

2 Fehér Veronika: A pedagógus kívánatos személyiségjegyei a 21. században. In: Virágné Horváth Erzsébet (szerk.): *Diskurzus. Tudomány és művészet*. Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Főiskola Kar: Szarvas, 2003. 33–45.

3 Járai Krisztina: Óvó nénik és óvó bácsik – hogyan a gyerekek látják őket. *Gyermeknevelés*, 2015. 3 (1). 18–38.; Török Balázs: *Változások az óvodarendszerben. Véleménykutatások eredményei* (2014/15). Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet: Budapest, 2015.

4 OECD: *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*, 2013, OECD Publishing; OECD: *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, 2014, OECD Publishing.

zési szint felmérését és szakmai/anyagi támogatását célozta meg. Ez a programsorozat Kárpát-medencei hálózatként jelenítette meg a magyar intézményi szerkezeteket, azonban az éves programokhoz kapcsolt térségi programok, szakmai és fejlesztéspolitikai megközelítések, kutatások és támogatások romániai magyar vonatkozásban értelemszerűen a „saját rendszert” tematizálták. Ez a külső hatás nem vezetett rövid távon belső és tartós rendszerszintű témakezeléshez, de jelentős támogatást jelent a rendszerszintű tényfeltáró munka és a szakmai, fejlesztéspolitikai tematizáció számára is.

Az RMPSZ által támogatott kutatásunk számára a fentiekben jelzett kontextus képezte az adatfelvétel szemléleti és módszertani keretét. A romániai magyar óvodapedagógusok csoportját egészként kezelve igyekeztünk feltárni – kérdőívben jelzett témakörökhöz való viszonyulások mintázatainak elemzése révén – a csoport egészére jellemző értelmezéseket és magatartásokat, illetve ezen belül az oktatási szintek és településtípusok szerinti sajátosságokat.

Az óvodakutatások magyarországi viszonylatban tematikai sokféleséggel jellemezhetőek.⁵ Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy a saját kutatás célzottan nem rendszerszintű óvodakutatás volt, és a lehetséges tematikáknak csak egy nagyon szűk körére terjedt ki. A tanulmányban elemzett minta nem reprezentatív.

Jelen tanulmányban két témakör eredményeit foglaljuk össze: (1) az óvodapedagógusok saját szerepének és a társadalmi környezettel való kapcsolatának értelmezése más oktatási szintekhez viszonyítva; (2) szakmaiság, társadalmi szerep és szerepvállalás fontosságának megítélése településtípusok szerint.

5 Vágó Irén: Óvodai intézményrendszer, óvodai nevelés az ezredfordulón. *Új Pedagógiai Szemle*, 2002. 52 (12). 52–74.

Óvodapedagógusok saját szerepének és a társadalmi környezettel való kapcsolatának értelmezése. Eredmények más oktatási szintekhez viszonyítva

A kisebbségi oktatási rendszer kulcskérdése az – a jogi-adminisztratív keretek és tanulólétszám biztosítása mellett –, hogy a pedagógusok miként tekintenek saját helyzetükre, oktatói és társadalmi szerepükre, szakmai tudásukra, miként értelmezik és értékelik azokat a tényezőket, amelyek mindennapi munkájukat, végső soron pedig a pedagóguspályához való ragaszkodásukat meghatározzák. A következőkben három szorosan ehhez kapcsolódó témakörben (a társadalmi megbecsülés alakulásának megítélése, a pályaváltással kapcsolatos opciók, illetve a mindennapi munkavégzést hátráltató tényezők véleményezése) ismertetjük az erdélyi óvodapedagógusok körében végzett adatfelvétel fontosabb eredményeit.

Társadalmi megítélés

A társadalmi megítélés, megbecsülés kérdése általában minden vonatkozásban fontos a pedagógusok számára, hiszen a szülők naponta értesülnek közvetett vagy közvetlen módon a pedagógus munkájáról. Ez a témakör azonban ma már az óvoda funkcióváltása, funkcióinak bővülése következtében nem csupán a pedagógusok személyes érdeke szempontjából fontos. A nevelési intézmény munkájának és a család működésének egyre szorosabb, egyre több szintet érintő összekapcsolódása okán célszerű a nevelési intézmény társadalmi beágyazódásának szintjéről beszélni. Amit a pedagógus társadalmi megítélésnek érzékel vagy értelmez, az a nevelési intézmény és munka lokális társadalmi beágyazódásának (mértékének és módozatainak) az értelmezése.

Adatfelvételünkben két kérdéscsoport érintette ezt a témakört. Az első a társadalmi megítélés explicit interpretációját kívánta mérni, a második kérdéscsoport a társadalmi megítélés változásának feltételeire kérdezett rá.

Az óvodapedagógusok közel egyharmada (31,8 százalék) bizonytalan annak megítélésben, hogy társadalmi megbecsülésük csökken-e vagy sem. Nemleges választ erre a kérdésre 12,2 százalékuk adott. A nagy többség többnyire egyetért (28,4 százalék) vagy teljes mértékben egyetért (27,6 százalék) azzal az állítással, hogy társadalmi megítélésük csökken. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy az ezzel az állítással teljes mértékben egyetértők körében minden más képzési szinten 4–7 százalékponttal magasabbak a mutatók, mint

az óvodapedagógusok esetében. A társadalmi megbecsülés csökkenését érzékelők aránya azonban ettől függetlenül nagyon magas (a megkérdezettek több mint 50 százaléka utal erre egyértelműen), ami szükségessé tenné a jelenség sürgős és részletes vizsgálatát.

A társadalmi megbecsültség egyik figyelemre méltó szegmense a médiatematizációkhoz kapcsolódik, ahhoz, hogy a társadalmi nyilvánosság fórumain milyen mennyiségben és milyen értékelésben esik szó a pedagógusok személyéről, munkájáról. Ez minden bizonnyal összefüggésbe hozható azzal, hogy kisebbségi közegben az oktatás és a nevelés az egyik leggyakoribb téma a nyomtatott és az elektronikus médiákban. A válaszok azonban kritikusak a médiatematizációkkal kapcsolatban. A válaszolók 16,7 százaléka van azon a véleményen, hogy a média értékeli a pedagógusok munkáját, egyharmaduk bizonytalan ennek megítélésében, 50,8 százalékuk pedig többnyire egyetért vagy teljes mértékben egyetért (22,2 százalék) azzal az állítással, hogy a média nem értékeli a pedagógusok munkáját. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a kisebbségi média a kisebbségi társadalom működésével kapcsolatban csak ritka esetben kritikus, akkor azt a következtetést vonhatjuk le a válaszokból, hogy a kisebbségi média – miközben az oktatásügyet gyakran és sokféleképpen tematizálja – a pedagógusok munkáját nem mutatja be. Ebben a tekintetben a pedagógusok az általános iskolai szinttől felfele még sokkal kritikusabbak, a szaklíceumok és elméleti líceumok oktatóinak egyharmada teljes mértékben egyetért azzal, hogy a média nem értékeli a pedagógusok munkáját. Az elméleti líceumok esetében a „többnyire egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes aránya megközelíti a kétharmadot.

Az óvodapedagógusi munka sajátosságához kapcsolható az, hogy a megkérdezettek 80 százaléka szerint („többnyire egyetért” és „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes aránya) a társadalmi megítélés a pedagógus személyiségétől és munkájától függ. Ez a mutató minden más képzési szinten lényegesen alacsonyabb.

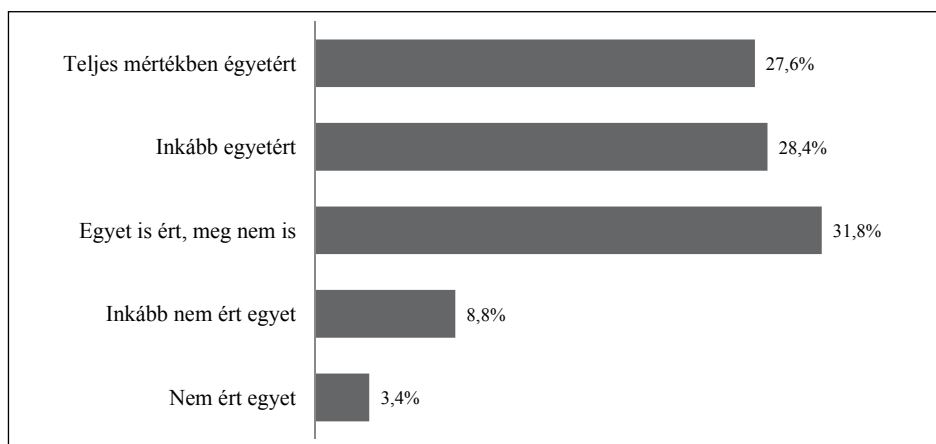
A bemutatott adatok a pedagógus és környezete közti oppozícióra utalnak. Ebben a viszonyban a környezet (szülők, média) viszonyulása a pedagógusok érzékelése/értelmezése szerint kedvezőtlen trendet mutat, és ezzel a pedagógus személye, munkája áll szemben. Ezt erősíti a megkérdezettek több mint egyharmadának azon vélekedése is, hogy szemtől szemben dicsérik, a hátuk mögött pedig leértékelik a pedagógusokat.

Az adatfelvétel során hatféle opciót jelöltünk meg, amelyek elvben erősíthetnék a pedagógusok társadalmi megbecsülését. Az opciók nagyobb része külső, rendszer szintű változásra vonatkozott, kisebb részük helyi szintű változásra.

A válaszolók nagy többsége szerint az óraszámok csökkentése nem vezetne ilyen változáshoz, azonban az extrakurrikuláris tevékenységek nagyobb támogatása vagy a magasabb bérezés növelné a pedagógusok társadalmi megbecsülését. Az óvodapedagógusok közel

háromnegyede többnyire vagy teljes mértékben egyetért a magasabb bérezés ilyen funkciójával. Ezek a mutatók az oktatási szint növekedésével párhuzamosan emelkednek. Ha több hír jelenne meg a munkájukról a médiában annak jóval kisebb szerepet tulajdonítanak ebben a tekintetben. A megkérdezettek 27,6 százaléka többnyire egyetért azzal, hogy a több médiaanyag megjelenése nagyobb társadalmi megbecsüléssel járna, de csak 17,9 százalék mondja azt, hogy teljes mértékben egyetért ezzel. A médiaanyagok fontosságának megítélése az óvodai és elemi iskolai szinten felül oktató pedagógusok körében magasabb.

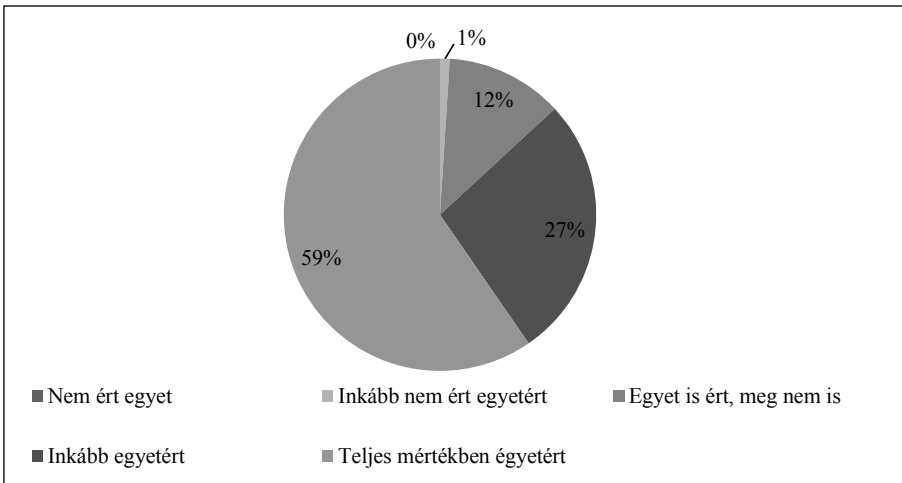
A lokális léptékű változtatások köréből az intézményi marketing növelésére, illetve az intézmény és a szülők közti együttműködés javítására kérdeztünk rá. A válaszolók 10 százaléka szerint az intézményi marketing nem vezet a társadalmi megbecsülés növekedéséhez, egyharmaduk pedig bizonytalan ebben a kérdésben. Az igennel válaszolók nagyobb része (36 százaléka) többnyire egyetért, a teljes mértékben egyetértők aránya ennél jóval kevesebb (a válaszolók egyötöde). Az adatok minden képzési szinten hasonló szerkezetet mutatnak. Ez a részben tartózkodó magatartás vélhetően összefügg azzal, hogy a romániai magyar oktatási intézmények körében a rendszeres és professzionális marketingtevékenység ritka (nem igazán ismert) jelenség. Sokkal határozottabbak a válaszok a szülőkkel való együttműködés hatását illetően. A válaszolók 12 százaléka bizonytalan abban a tekintetben, hogy az intézmény és a szülők közti jobb együttműködés erősítene-e a pedagógusok társadalmi megbecsülését, vagy sem. A válaszolók 27,4 százaléka („többnyire egyetért” választ jelölt be, további 59 százaléka pedig teljes mértékben egyetért azzal, hogy a szülőkkel való jobb együttműködés a pedagógusok társadalmi megbecsültségének növekedéséhez vezet. Az egyes oktatási szinteket tekintve a határozottan egyértelmű állásfoglalás az óvodában oktatók körében a legmagasabb, a szakiskolában és az elméleti líceumokban oktatók körében ez a mutató 50 százalék alá csökken.

1. ábra: Egyetért Ön azzal, hogy a pedagógusok társadalmi megítélése csökken?

2. ábra: Mennyire erősíténék a pedagógusok társadalmi megítélését az alábbi tényezők? (A „teljes mértékben egyetértő” válaszok.)

3. ábra: Mennyire erősíténé a pedagógusok társadalmi megbecsülését az óvoda és a szülők közti jobb együttműködés?

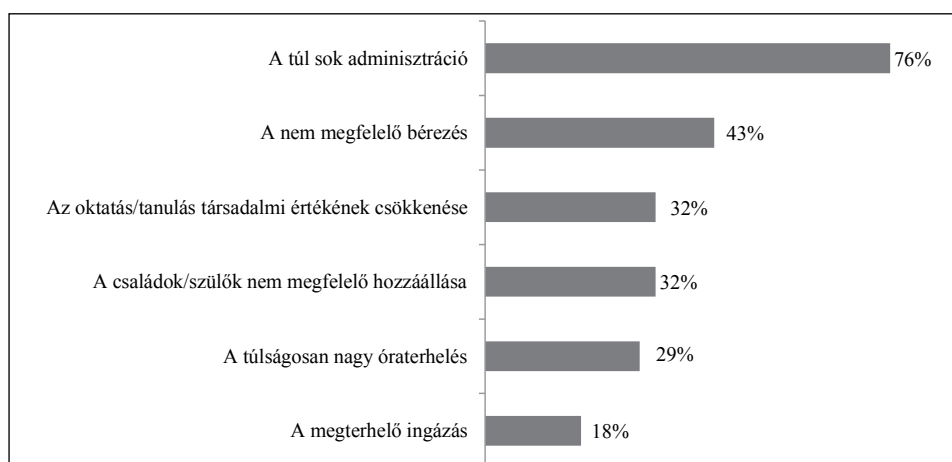
Pályaváltás

A pedagógusi munkában a személyes jellemzők szerepe meghatározó, ezért a pályaváltásoknak jelentős hatása lehet a munkahelyre, illetve a gyerekekre. Ez hangsúlyozottan így van az óvodák és a kisiskolák szintjén, ahol a gyerekek és a pedagógus között az érzelmi kötődés is erős lehet. A pályaváltást illetően a vizsgált célcsoport nagyfokú stabilitást mutat. A

válaszolók 1,7 százaléka jelezte, hogy nagy valószínűséggel nem marad ezen a pályán. Ez a mutató magasabb oktatási szinteken sem haladja meg a 3 százalékot, kivételt a szakiskolákban oktatók csoportja képez (3,7 százalék). A megkérdezettek 85,8 százaléka jelezte, hogy nagy valószínűséggel ezen a pályán marad. Hasonló arányt jeleznek az elemi és az elméleti líceumi szinten oktatók válaszai, a közbeeső szinteken a válaszok aránya 80 százalék körül van. Az óvodapedagógusok esetében a bizonytalan választ adók aránya 12,5 százalék (ezek az arányok valamivel magasabbak az általános iskola, a szakiskola és a szaklíceum szintjén).

A következő kérdésekben háromféle változtatási lehetőséget is megjelöltünk (változtatás jobb álláslehetőség esetén, változtatás anyagi okokból, illetve oktatási intézményváltás). Az „igen” opciók aránya – kevés kivételtől eltekintve – ilyen konkrét lehetőségek említése esetén is 10 százalék alatt van, a legalacsonyabb értékeket az óvodai és elemi szinten oktatók válaszai körében találjuk. A határozott nem választ megfogalmazók aránya e három váltási lehetőség esetén 70–75 százalék körül van, a bizonytalan választ megfogalmazók aránya 20 százalék körül mozog. Ha a munkahelyhez való kapcsolódást a kisebbségi oktatási rendszer szemszögéből kedvezőnek tekintjük, akkor azt mondhatjuk, a pályaváltási adatok óvodai szinten a leginkább kedvezőek, és ehhez hasonló az elemi oktatási szint, illetve az elméleti líceumi szint. Kedvezőtlenebb arányokat jeleznek az általános iskolai, a szakiskolai és a szaklíceumi szinten kapott adatok. A pályaváltási opciók visszafogott mértéke rendszerint stabilitást mutat.

Közelebb visz a válaszok megértéséhez, ha arra kérdezzük rá, hogy milyen tényezők nehezítik a pedagógusi pályán való maradást. Az alábbi ábra öt tényező kapcsán mutatja a „teljes mértékben egyetértek” válaszok arányát.

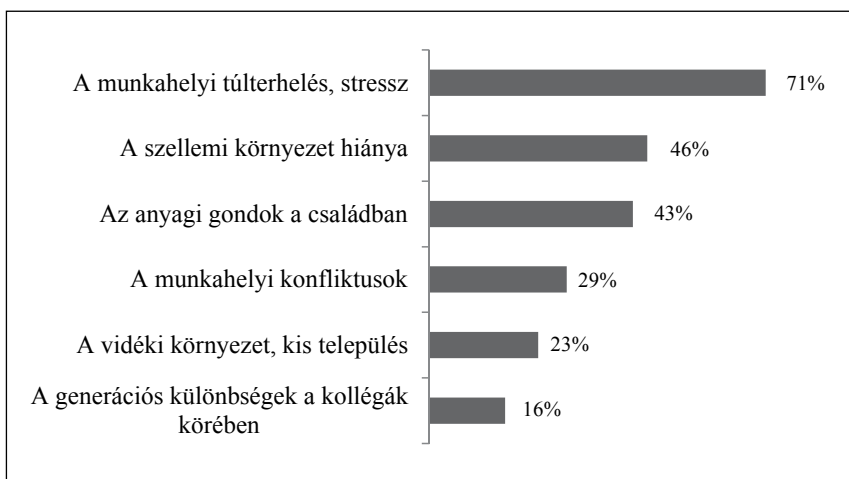
4. ábra: Milyen mértékben nehezítik a pedagógusi pályán való maradást az alábbi tényezők? (A „teljes mértékben egyetértek” válaszok aránya.)

Az adminisztráció mennyiségét kifogásoló válaszok aránya (a „többnyire egyetért” és a „teljes mértékben egyetért” válaszok együttes aránya) minden képzési szinten 90 százalék körül van, kivételt a szakiskolai szint képez, ahol ez a mutató néhány százalékponttal kisebb. A „többnyire egyetérték” válaszok az óvodapedagógusok esetében 15 százalék, ez a mutató oktatási szintek szerint felfelé haladva növekszik. A „teljes mértékben egyetérték” válaszok aránya az óvodapedagógus-csoport esetében 76,3 százalék, ez a mutató oktatási szintek szerint felfelé haladva csökken. Csak 2–3 százalékra tehető azoknak a válaszoknak az aránya, akik a túl sok adminisztrációt nem tekintik olyan tényezőnek, amely negatívan befolyásolja a pedagógusi pályán való maradáást.

A nem megfelelő bérezés szerepe szintén nagyon jelentős a pedagógiai pályán való maradás tekintetében, ez az adatsor az adminisztráció mértékével kapcsolatos vélemények megoszlásától annyiban tér el, hogy a „többnyire egyetérték” és a „teljes mértékben egyetérték” válaszok aránya közt jóval kisebb a különbség (10–15 százalékpont).

A munkavégzést hátráltató tényezők

A mindennapi munkavégzést nehezítő tényezők köréből az adatfelvétel keretében hat mutatót vizsgáltunk. A következő ábrán a „többnyire egyetérték” és a „teljes mértékben egyetérték” válaszok együttes arányát tüntettük fel. A munkahelyi stressz és túlterhelés együttesen több mint 70 százalékos említést kapott, és ehhez kapcsolódik még a 17 százaléknyi „is-is” válasz is. Az adatsorokat minden képzési szinten közel azonos mutatók jellemzik. A szellemi környezet hiányára való hivatkozás mutatói szintén magasak. A két adatsor azt jelzi, hogy a pedagógusok a munkavégzésüket – az intézményi keretek, a normatív elvárások és a munkahelyi környezet ellenére – nagyon hangsúlyozottan egyéni, személyre szabott tevékenységként élik meg. Az életpálya és a szakmai munkavégzés erőteljes individualizációja (vagy ennek igénye) az adatfelvétel több más témakörében is felbukkan, előnyeinek és hátrányainak elemzése részletesebb, térségekre és településtípusokra bontott elemzést igényelne.

5. ábra: Milyen mértékben nehezítik a pedagógus munkáját az alábbi tényezők? (A „többnyire egyetérttek” és a „teljes mértékben egyetérttek” válaszok együttes aránya.)

Az elemzett három témakörben kapott eredmények arra utalnak, hogy az óvodapedagógusok véleménye/tapasztalata szerint a saját szerepértelmezés és a társadalmi környezet értékelése távolodik egymástól. A kisebbségi oktatási rendszer működése, hatékonysága szempontjából ez egészen bizonyosan negatív fejlemény, amely a jogi-adminisztratív feltételek és a létszámkeretek témaköre mellett kevés figyelmet kap.

Szakmaiság, társadalmi szerep és szerepvállalás településtípusok szerint

A településtípusok szerinti elemzést több tényező is indokolja, hiszen a városi és falusi intézmények egész sor tényező tekintetében különböznek (épületek állaga, felszereltség, gyerekállomány létszáma, családok viszonyulása, fenntarthatóság, szakmai versenyképesség, stb.) Közismert ugyanakkor, hogy a pedagógusállások betöltésében (egyetemi képzés utáni állásszerzés, a helyek változtatása versenyvizsga révén) a városi munkahelyek fölértékeltek a rurális térségben lévő munkahelyekkel szemben, ezért feltételezni lehet, hogy a városi intézményekben dolgozók véleménye a szakmaiság tekintetében részben más, mint a rurális környezetben dolgozó kollégáiké. Különbségek várhatók ugyanakkor abban a tekintetben is, hogy a kétféle környezetben az óvodapedagógusok miként vélekednek az

intézmény társadalmi szerepéről. Amennyiben az ilyen jellegű különbségek lényegesek, az felveti annak szükségességét, hogy a szakmai, anyagi és fejlesztéspolitikai támogatások esetében településtípusok szerint érdemes különbséget tenni. A következőkben összefoglaljuk a településtípus (város, falu) szerinti különbségeket. Ezek egy része az oktatási rendszer működéséből adódik, és következményeik elemzése külön szakmai program lehet. Jellemző példa, hogy városi környezetben több a nagyobb szakmai régiséggel rendelkező pedagógus, ugyanakkor az is kimutatható, hogy a városi környezetben oktatók esetében a szülők és a tanárok javaslata, illetve a családi modell hatása nagyobb szerepet játszott a pályaválasztásban, mint a rurális térségben oktatók esetében. A pályaválasztás motivációiban és a szakmai régiségben mutatkozó különbségek minden bizonnyal befolyásolják a szakmaisággal, a képzéssel és önképzéssel kapcsolatos válaszokat. Hasonló jellegű strukturális különbség mutatkozik az oktatói-nevelői munkán kívüli társadalmi szerepvállalás tekintetében is. A városi környezetben oktatók magasabbra értékelik azt a szerepet, amelyet az óvodapedagógus a nemzeti tudat, a történelem, az anyanyelvápolás terén vállal, míg rurális környezetben a település életében való szerepvállalás kap magasabb említési értéket. Elemzésünk leíró jellegű, jelen tanulmány kereteit túllépné annak vizsgálata, hogy a település szerinti különbségek oka milyen mértékben keresendő a strukturális tényezőkben vagy a személyi hozzáállásban.

Képzés, önképzés

Az óvodai munka szakmai aspektusaival (felkészültség, módszertani képzés, önképzés, a felsőfokú pedagógusképzés értékelése, stb.) kapcsolatos óvodapedagógusi vélemények az esetek többségében hasonlóak, függetlenül attól, hogy városi vagy falusi környezetről van-e szó. Van azonban néhány olyan témakör is, ahol az eltérő vélemények sorozata – amelyek egyenként nem tűnnek nagyon lényeges mértékűnek – trendszerű különbségekre utal.

A szakmai munkavégzés szükségszerű feltétele a továbbképzés, amelynek bizonyos típusai kötelezőek, mások választhatóak. A négy fontosabb típus adatsoraiban helyenként lényeges különbségek mutatkoznak az urbánus és a rurális környezetben oktatók véleményei között.

	A „nagyon fontos” válaszok	
	Urbánus	Rurális
Időszaki tanfolyamok	52,3%	46,9%
Módszertani napok	39,8%	45,1%
Bolyai Nyári Akadémia	43,8%	42,5%
Egyéni tanulás interneten	33,8%	28,8%

1. táblázat: Továbbképzési formák fontossága településtípus szerint

A táblázat adatsorai jelzik a képzési formákkal kapcsolatos prioritásokat, valamint a szervezett képzési formák nagyobb súlyát a szabadon választható önképzéshez (internet-alapú tanulás) viszonyítva. A rurális térségben oktatók a hagyományosabb és formálisabb (saját szakmai hálózati körben zajló) képzési formát képviselő módszertani napokat helyezik előtérbe, a városi környezetben oktatók viszont a tanfolyamokat, amelyek tájékozódást, képzési időpontokhoz való alkalmazkodást, tematikai sokféleséget képviselnek.

A szakmai önképzés további lehetőségeit tekintve a városi környezetben oktatók nyitottabbak más országok tankönyveinek, tananyagainak használata iránt. A városi mintában nagyon fontosnak tartja ezt a válaszolók 20,8 százaléka, a rurális mintában az ezen az állásponton lévők aránya 15,6 százalék. Nyitottabbak a városi környezetben dolgozók a digitális formában elérhető tananyagok használata tekintetében is: nagyon fontosnak tartja 40,7 százalék, rurális környezetben ez a mutató 34,2 százalék. A rurális környezetben oktatók viszont jobban preferálják a szakmai folyóiratokat (a válaszolók 55,5 százaléka tartja nagymértékben fontosnak, az urbánus környezetben dolgozók esetében ez az arány 48,5 százalék).

Az IKT eszközök és az internet iskolai alkalmazását illetően a vélekedések hasonlóak. Eltérés az eszközellátottság megítélésben tapasztalható. Az eszközellátottságot egyértelműen hiányoló aránya urbánus környezetben 36,9 százalék, rurális környezetben viszont a válaszolók közel fele vélekedik így (46,5 százalék). A városi környezetben oktatók körében nagyobb arányban fordul elő az a vélemény, hogy jó hasznosítás esetén nincsen nagy gond az eszközellátottsággal.

A szakmai munkavégzésre irányuló reflexiók körébe tartozik annak megítélése is, hogy az óvodapedagógusok miként vélekednek a felsőfokú pedagógusképzésről. Ezek a vélemények hangsúlyosan szubjektívek, hiszen minden nyilatkozó elsősorban a saját tapasztalatát

veszi alapul, legyen szó a felsőfokú képzésről, vagy a képzés után szerzett munkahelyi tapasztalatokról. A pedagógusok több mint fele van azon a véleményen, hogy az egyetemi szintű képzés nem készíti fel kellőképpen a pedagógusokat az oktató-nevelő munkára. Ezen belül a városi környezetben dolgozók a kritikusabbak, körükben a válaszolók 29,2 százaléka ért egyet teljes mértékben a kritikus megfogalmazással. A rurális környezetben dolgozók egyötöde van hasonló véleményen (21,1 százalék). A fordított előjelű kérdésre (Milyen mértékben ért egyet azzal, hogy a képzés a jelenlegi formában megfelelő?) kapott válaszok valamivel megengedőbbek: a városi környezetben dolgozók 46,3 százaléka tartja a kritikus álláspont mellett (többnyire vagy teljes mértékben elutasítja a pozitív megfogalmazást), rurális környezetben ez az arány 40,3 százalék. A kritikus álláspontok megalapozottságát jelzi, hogy a válaszolók 55 százaléka (városi minta), illetve 46,7 százaléka szerint több módszertani képzésre van szükség a felsőfokú pedagógusképzésben. E kérdés tekintetében a többnyire egyetértők és a teljes mértékben egyetértők együttes aránya eléri (városi környezetben), illetve közelíti (rurális környezetben) a 75 százalékot.

Helyi társadalmi szerep

Az oktatási intézmények, ezen belül az óvodák lokális társadalmi szerepéről – az oktatási-nevelési feladatokat, illetve az általános nemzeti/nemzetiségi funkciókat kivéve – a romániai magyar közéletben ritkán esik szó. Ritkán találni olyan lokális fejlesztési stratégiát is, amely számításba veszi a helyi oktatási intézmények társadalmi funkcióit. Adatfelvételi eredményeink azt jelzik, hogy az óvodapedagógusok számára ezek a funkciók fontosak, ugyanakkor rurális környezetben ezek a társadalmi funkciók nagyobb szerepet kapnak.

	A „nagyon fontos” válaszok	
	Urbánus	Rurális
Helyi kulturális élet	44,3%	51,8%
Helyi ünnepeken való részvétel	41,5%	53,7%
A nemzeti identitás helyi erősítése	61,6%	64%

2. táblázat: Milyen mértékben tartja fontosnak a helyi társadalmi szerepvállalás alábbi formáit?

A helyi és a térségi intézményekkel való együttműködés terén nincsen eltérés a városi és a rurális környezetben dolgozó pedagógusok véleményében, amikor a megyei Tanfelügyelőség, a megyei önkormányzat vagy a helyi vállalkozók köre kerül említésre. Három intézmény kapcsán azonban az eltérések jóval lényegesebbek. Ezek a szó szoros értelmében helyi intézmények, és a számadatok jól jelzik a rurális óvodák eltérő működési módját. A városi környezetben dolgozók 53,3 százaléka tartja nagyon fontosnak a helyi önkormányzattal való együttműködést, rurális környezetben ez az arány 63,6 százalék. Az egészségügyi intézménnyel való kapcsolatban is van különbség (városban 51,5 százalék, falun 58,1 százalék a „nagyon fontos” válaszok aránya). Az egyházzal való együttműködés esetében az urbánus említések aránya 43,5 százalék, a rurális említéseké 56,1 százalék.

Társadalmi megítélés, intézményi újrapozicionálás

Az urbánus és a rurális környezetben dolgozók hasonlóképpen vélekednek arról, hogy csökken a pedagógusok társadalmi megítélése, a média nem értékeli kellőképpen a pedagógusok munkáját, és abban is, hogy a társadalmi megítélés alakulása alapvetően a pedagógus munkájától függ. Eltérőek a vélemények azonban abban a tekintetben, hogy a társadalmi megbecsülés erősítését milyen módon lehetne nagyobb hatékonysággal elérni.

A városi környezetben dolgozók 52 százaléka teljes mértékben egyetért azzal, hogy a magasabb bérezés erősítené a pedagógusok társadalmi megbecsülését, rurális környezetben csak a válaszolók 46,3 százaléka van ezen a véleményen. Kisebb szerepet tulajdonítanak a válaszolók az intézményi marketingtevékenység fokozásának, a vélekedések közti eltérés azonban itt is jelentős (a városi adat 24,1 százalék, a rurális adat 16,9 százalék). A médiahírek szerepének megítélésben is hasonló mértékű a különbség, a városi környezetben dolgozók 21,6 százaléka ért egyet nagymértékben azzal, hogy a több médiahír erősítené a pedagógusok társadalmi megbecsülését, rurális környezetben az ezen a véleményen lévők aránya 14,4 százalék. A kötelező óraszámok csökkentése csak kis részben jelentene megoldást, de ebben a tekintetben is a városban dolgozók határozottabbak.

A jelenlegi helyzet javítása érdekében megtehető lépések kapcsán (legyen szó a pedagógusok társadalmi megítéléséről vagy az intézmény szakmai munkájának erősítéséről) a vélekedések több esetben településspecifikus megoszlásokat mutatnak. Az alábbi táblázat adatai azt jelzik, hogy az urbánus környezetben működő óvodák szakmai pozicionálódása trendszerűen más.

	A „nagyon fontos” válaszok százalékos aránya	
	Urbánus	Rurális
A tananyag megújítása	65,6	55,3
Oktatási módszerek frissítése	64,9	58
Tapasztalatcserék szervezése	42,8	37,8
Digitális tananyagok használata	41,9	36,4
Magyarországi szakmai utak	46,4	37,9
Nemzetközi együttműködések	48,3	36,7

3. táblázat: Mennyire tartja fontosnak az alábbi tevékenységeket?

*

A településtípus szerinti adatok más témák vonatkozásban is mutatnak eltéréseket. A nem megfelelő bérezés, a túlterheltség jelzése, a rekreációs igény, a munkahelyváltás opciója a városi környezetben dolgozók esetében kap nagyobb hangsúlyt. A vidéki környezet hátrányainak jelzése, a szülőkkel való együttműködés nehézségei, a helyi társadalmi szerepvállalás a rurális térségekben dolgozók körében jelenik meg nagyobb hangsúllyal.

A különbségek nem feltűnően nagyok, de összességükben kétféle működési modellt körvonalaznak. A társadalmi-kulturális környezettel való funkcionális összekapcsolódás irányultsága eltérő. A városi környezetben működő intézmények esetében az óvoda-család reláció a társadalmi-kulturális környezettel való együttműködés fontosabb hordozója, és ebben a vonatkozásban az óvodapedagógusok megítélésében a munkavégzés szakmaiságának, a nyilvános társadalmi elismertségnek jut nagyobb szerep. Rurális környezetben a lokális szerkezet egészével való kapcsolat a társadalmi-kulturális környezettel való együttműködés hordozója, nagyobb szerepet kapnak az intézményes kapcsolatok, a lokális szerepvállalás. Amennyiben az óvodai képzés a szolgáltatás irányába mozdul el, akkor ezzel a különbséggel foglalkozni kell. Mindkét irányultságban a környezeti elvárásokra való személyi és/vagy intézményi ráhangolódás mutatkozik meg. Fejlesztéspolitikai szempontból célszerű lenne a rurális térségben működő óvodák esetében nem csupán a városi intézményekhez mérhető „lemaradást” látni (ahogyan ez a közbeszédben és a szakmai tematizációkban nagyon gyakran megjelenik), hanem az adott társadalmi közegre való ráhangolódás jegyeit is. Ez utóbbi pozitív összetevőket is tartalmaz, amelyek a rurális térségben történő tartalmi jellegű óvodafejlesztési elképzelések és programok fontos kiindulópontjai lehetnek.